

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Klauzule ograniczające z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i ich implementacja w polskim porządku prawnym (na przykładzie prawa do prywatności)

Autor rozprawy: mgr Joanna Stylska

Promotor: dr hab. Bartosz Liżewski, prof. nadzw. UMCS

Promotor pomocniczy: dr Marzena Myślińska

Układ pracy wynika z przedmiotu badań i założonego celu badawczego. Rozprawa poza typowymi elementami takimi jak wstęp, zakończenie i stosowne wykazy, składa się z sześciu rozdziałów, wśród których można wyodrębnić dwie części: *stricte* teoretyczną (Rozdziały I - III), w której poruszane są zagadnienia związane z podstawowymi kwestiami dotyczącymi praw człowieka, ich ograniczeń, klauzul generalnych i marginesu oceny oraz otwierającą się na zagadnienia praktyczne (Rozdziały IV - VI), w której poruszane są problemy związane z orzecznictwem ETPC, ustawodawstwem polskim oraz orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego i pozostałych polskich sądów.

Rozdział pierwszy dysertacji ma charakter wprowadzający do problematyki w niej poruszanej. Rozważania rozpoczyna zaprezentowanie różnych definicji pojęcia „prawa człowieka”, ich uwarunkowań filozoficznych i interdyscyplinarnego charakteru. Następnie przedstawiona została geneza praw człowieka w dwóch ujęciach – teoretycznoprawnym i historycznoprawnym, a także generacje praw człowieka. W rozdziale zostały zaprezentowane również podstawowe zagadnienia dotyczące międzynarodowej ochrony praw człowieka oraz praw człowieka w wewnętrznym porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej. Międzynarodowa ochrona praw człowieka jest omówiona w pierwszej kolejności z uwagi na fakt, iż powstała ona wcześniej, niż ochrona praw człowieka w Polsce w obecnym jej kształcie. Autorzy Konstytucji RP z 1997 r. tworząc ustawę zasadniczą skorzystali z międzynarodowego dorobku w dziedzinie ochrony praw człowieka, zwłaszcza z Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Rozważania w tym rozdziale kończy analiza pojęcia „prawo do prywatności”, na którym autorka skupia się w dalszej części rozprawy.

Rozprawa doktorska dotyczy konkretnego zakresu przedmiotowego, ale chcąc dokonać analizy teoretycznej należy rozważyć także kwestie, które realizują charakter porównawczy. Mając to na uwadze, w Rozdziale II można wyróżnić dwie sfery porównania pierwsza sfera dotyczy zestawienia klauzul ograniczających z innymi formami ograniczeń. Inne konstrukcje ograniczeń, tj. zakaz dyskryminacji, prawo własności i ograniczenia wynikające z art. 6 EKPC dotyczą sfery ważenia wartości, ale zupełnie inaczej je ujmują. Test konieczności i legalności w tym wypadku pozostaje niezmienny, ale wyraźne zmiany są uwidocznione w teście celowości. Druga sfera natomiast może być traktowana jako sfera pozytywna ograniczeń. W niej można wyróżnić dwa ujęcia ograniczeń, a mianowicie: węższe - prezentujące różnice w czynnikach ograniczających w klauzulach zawartych w ustępach 2 art. 8 – 11 EKPC, które zawierają klauzule ograniczające (dotyczy ono przede wszystkim testu legalności i konieczności) oraz szersze - gdzie brak jest automatycznego powielania czynników ograniczających, lecz w zależności od specyfiki prawnej danego społeczeństwa ograniczenia są różne. W każdym wypadku należy zbadać, czy dane ograniczenie jest celowe, czy też nie. Nadto konstrukcja Rozdziału II uwidacznia omawianie problematyki od zagadnień bardziej ogólnych do szczegółowych, przejście od prawa krajowego do międzynarodowego, wskazanie na ograniczenia praw człowieka w formie klauzul oraz innych form ograniczeń. Testy legalności i konieczności zostały omówione na przykładzie jedynie art. 8 ust. 2 EKPC, natomiast test celowości na przykładzie wszystkich klauzul - w celu ukazania jego różnorodności.

W Rozdziale III zaprezentowana jest koncepcja marginesu oceny. Rozważania rozpoczynają się od problemów terminologicznych dotyczących zarówno nazwy, jak i definicji koncepcji marginesu oceny. Następnie omówiona została jej geneza oraz wskazane elementy koncepcji właściwe dla klauzul z czterech artykułów wolnościowych. Przechodząc od zagadnień bardziej ogólnych do szczegółowych, zaprezentowana została koncepcja marginesu oceny w sprawach dotyczących art. 8 EKPC. Mówiąc o rozdziale III trzeba podkreślić, iż istotą dyrektywy marginesu oceny jest upoważnienie do dokonywania ograniczeń praw człowieka. Podmioty, które są uprawnione do dokonywania ograniczeń praw człowieka zgodnie z przyjętym marginesem oceny, to Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu - na poziomie międzynarodowym w zakresie dokonywania oceny postanowień Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz ustawodawca i podmiot stosujący prawo na poziomie krajowym. Miernikiem europejskiej aksjologii jest Trybunał - można ograniczać prawa do pewnego poziomu. ETPC przyznaje margines oceny organom krajowym. Może określić jego zakres w sposób szerszy, bądź węższy. Zawężenie marginesu oceny powoduje,

że państwo jest bardziej związane wypracowanymi przez Trybunał standardami, natomiast zapewnienie szerszego marginesu oceny danego problemu daje państwom większą swobodę działania. Dyskrecjonalność Trybunału jest stosowana po to, by określić granice dyskrecjonalności państwa. Wykorzystanie koncepcji marginesu oceny w przypadku artykułów od 8 do 11 EKPC uzależnione jest w istocie od wyniku testu legalności. Trybunał najpierw bada, czy ingerencja była przewidziana przez prawo, a dopiero w dalszej kolejności, czy jej cel można uznać za cel prawowity oraz czy była konieczna w demokratycznym społeczeństwie.

Rozdział IV rozpoczyna praktyczną część dysertacji. Rozdziały IV – VI są ze sobą wzajemnie powiązane. Ich celem jest zaprezentowanie procesu implementacji standardów orzeczniczych ETPC w porządku prawa krajowego, zarówno na poziomie legislacyjnym, jak i orzeczniczym. ETPC w rozpoznawanych przeciwko Polsce sprawach zwrócił również uwagę na mankamenty prawa krajowego, dlatego standardy wynikające z jego wyroków powinny zostać odzwierciedlone w prawie krajowym - w legislacji, w budowaniu podstaw normatywnych w oparciu o orzecznictwo ETPC i opinie Komitetu Ministrów.

Rozdział IV skupia się na analizie standardów orzeczniczych Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, w których ETPC najczęściej stwierdza się naruszenie art. 8 Konwencji przez Polskę. Omówiono w nim również orzeczenia dotyczące kwestii, w których polskie ustawodawstwo jest sprzeczne ze standardami strasburskimi, a także zapatrywania Trybunału na problemy dotychczas nieuregulowane w polskim prawie. Rozdział ten odzwierciedla tematycznie Rozdział V. Bez uprzedniego zaprezentowania standardów orzeczniczych ETPC nie jest możliwe dokonanie oceny zgodności polskiego prawa z art. 8 EKPC.

Rozdział V rozprawy jest poświęcony ograniczeniom prawa do prywatności w ustawodawstwie polskim. Można zauważyć, iż rozważania w tym temacie są omówione w sposób odzwierciedlający hierarchię aktów prawnych w Rzeczypospolitej Polskiej. Deliberacje rozpoczyna zatem zaprezentowanie klauzuli z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Jest ona bardzo podobna w swojej treści do analogicznych klauzul zamieszczonych m.in. w EKPC (w art. 8 ust. 2, art. 9 ust. 2, art. 10 ust. 2, art. 11 ust. 2 Konwencji), z zastrzeżeniem, iż klauzule ograniczające przewidziane w EKPC odnoszą się zawsze do konkretnych praw i wolności, a więc mają charakter szczególnych klauzul ograniczających w przyjętym tutaj rozumieniu. Klauzula z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ma charakter generalny, tzn. odnosi się ona do wszystkich praw skatalogowanych w Rozdziale II polskiej ustawy zasadniczej. W dalszej części poruszone są zagadnienia dotyczące aktów prawnych rangi ustawowej. Można

wśród nich wyróżnić kilka grup, a mianowicie: ustawodawstwo, które stanowi implementację standardów orzeczniczych Trybunału w zakresie art. 8 ust. 2 EKPC (determinowane niekorzystnym dla Polski orzecznictwem ETPC, bądź będące autonomiczną decyzją ustawodawcy); ustawodawstwo sprzeczne ze standardami orzeczniczymi ETPC oraz brak przepisów dotyczących ograniczeń prawa do prywatności. Osobną kategorię stanowi prawidłowo skonstruowane legislacyjnie ustawodawstwo polskie, zgodne ze standardami orzeczniczymi ETPC w zakresie art. 8 Konwencji, które jednocześnie jest niewłaściwie stosowane przez organy stosujące prawo.

Tematem Rozdziału VI są ograniczenia prawa do prywatności w orzecznictwie sądów polskich. Rozważania prezentują wybrane przykłady wyroków Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, sądów powszechnych i administracyjnych w kwestiach dotyczących zagadnień poruszanych w Rozdziale V. Wyroki te zostały wybrane przy uwzględnieniu różnych kryteriów: podobieństwa przedmiotu rozstrzygnięcia, stanu faktycznego sprawy, zastosowania, bądź braku zastosowania w sentencji orzeczenia art. 8 EKPC, czy w uzasadnieniu – standardów orzeczniczych ETPC. Nie są one aż tak ściśle związane z problematyką poruszaną w poprzednim rozdziale, jak orzeczenia z rozdziału IV, albowiem nie jest możliwe omówienie w Rozdziale VI wszystkich kwestii poruszonych w Rozdziale V. Przyczynę powyższego stanowi różnorodność rozstrzygnięć wydawanych w ww. sprawach, bądź ich całkowity brak. Zwraca uwagę przede wszystkim niemożność wydania prawomocnego wyroku w sprawach rozpoznawanych na podstawie ustawy antyterrorystycznej, gdyż stosunkowo niedawno weszła ona w życie, a materiał dowodowy w takich sprawach jest najczęściej objęty klauzulą tajności. Nadto nie każde rozstrzygnięcie w sprawach omawianych w Rozdziale V wydaje organ sądowy. Powodem jest również zaskarżanie zażaleniem zarządzenia o odmowie wyrażenia zgody na widzenie osoby tymczasowo aresztowanej z osobami najbliższymi, które jest rozstrzygane w toku sprawy.